

мії тифу, віспи, іспанки. У регіоні відчувалася нестача будівельних матеріалів, палива. На ринках і базарах процвітала спекуляція [1, 16]. Значною мірою процес відбудови залежав від позиції місцевої влади, рівня її комунікації та взаємодії з населенням [2, 3]. К. Левицький у своїх спогадах критикував австрійську владу за низькі темпи відбудови: «Навіть не постаралися достаточо про це, щоби в спалених селах побудувати захисти на наближаючуся зиму» [3, 247].

Однак українці, як зараз, так і в умовах Першої світової війни, демонстрували високий рівень активності, єднання, готовності до відбудови краю не лише до довоєнного рівня, а краще того, з урахуванням сучасних архітектурних тенденцій та досягнень.

Джерела та література

1. Берест І. Р. Соціальне становище населення Східної Галичини і Західної Волині в роки Першої світової війни: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2009. 23 с.
2. Відбудова Буковини. *Слово*. 1915. № 72. 22 червня.
3. Лушпинський А. Відбудова знищених осель в Східній Галичині. Частина II. Українська загорода простих хат і будинків господарських. Львів, 1916. 16 с.
4. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. Львів: Друкарня ОО Василян у Жовкві, 1928. 298 с.
5. Мазур О., Патер І. Львів у роки Першої світової війни. Статті про Львів URL: <https://map.lviv.ua/statti/mazur.html> (дата звернення: 09.09.2022).
6. Макарчук С. А. Українська Республіка галичан. Львів: Світ, 1997. 190 с.
7. Реєнт О. П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX століття). Київ: Вид-во «Арії», 2017. 320 с.

СПОГАДИ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ У КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ДОНБАСУ В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.

Отземко Олена

Зроблено аналіз мемуарних свідчень українських військових, що брали участь у воєнних діях на території Донбасу в 1918 р. На їхньому прикладі показано інформаційний потенціал спогадів як чинника історичної пам'яті про національно-визвольну боротьбу часів Української революції 1917–1921 рр. у регіоні.

Ключові слова: спогади, історична пам'ять, Українська національна революція, українська армія.

Реалії російсько-української війни загострюють проблеми історії Донбасу, його місця в історії України, чинників формування історичної пам'яті регіону. Стереотипи щодо «російськості» Донбасу особливо живучі для періоду Української національної революції 1917–1921 рр. Тавро «більшовицький Донбас» (все одно, що російський) міцно закріпився в історичній і колективній пам'яті населення.

Дискусійним це питання залишається і в сучасній українській історіографії. З одного боку, маємо твердження, що на теренах Донбасу всі питання, що виникали в контексті діяльності українських національних урядів протягом 1917–1921 рр., «не мали тієї міри актуальності, як на решті території України» [2, 124]. З іншого – краєзнавці у своїх розвідках наголошують, що мешканці нинішніх Донецької та Луганської областей брали участь в усіх етапах національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр., що процеси Української революції відбувалися безпосередньо на теренах регіону, звісно, маючи при цьому свою специфіку [3, 3–4]. Останніми роками стають відомі імена багатьох уродженців Донбасу, що долучилися до національної визвольної боротьби, зокрема, учасника бою під Крутами, артилериста Семена Лощенка з Луганщини, організатора «Пласту» в Бахмуті Юрія Гончаріва-Гончаренка й багатьох інших. З Бахмутського повіту походять відомі політичні та військові діячі УНР Микита, Микола та Артем Шоповали [3, 91–292]. Проблема відновлення імен учасників національно-визвольних змагань з Донбасу (і на території Донбасу) набуває важливості і в сенсі увічнення пам'яті про події Української національної революції, яке активно розгорнулося на тлі відзначення її 100-річчя [1, 19–20].

З огляду на обмеженість джерельної бази історії національного визвольного руху часів Української революції 1917–1921 рр. і майже відсутність її для території Донбасу, актуальності набувають мемуарні джерела, які є важливим чинником історичної пам'яті. Це спомини як уродженців Донбасу, так і військових української армії, які брали участь у воєнних діях на території Донеччини та Луганщини. Стислий аналіз останніх є метою повідомлення.

Залучені до дослідження спогади належать Володимирі Сікевичу, Степану Самійленку та Валентину Сімянцеву [4; 5; 6; 7; 8; 9]. Важливим є те, що, по-перше, усі автори були військовослужбовцями Слов'янської групи Окремої Запорізької дивізії Армії УНР, що діяла на території Донбасу протягом 1918 р., по-друге, усі вони мали попередній військовий досвід на фронтах Першої Світової війни (В. Сікевич, до того ж, професійний військовий). Зважаючи на те, що генерал В. Сікевич був командиром Слов'янської групи, а С. Самійленко (сотник) та В. Сімянцев (козак) воювали у складі одного з її підрозділів – Запорізькому полку ім. Б. Хмельницького, маємо можливість побачити діяльність української армії на теренах Донбасу очима трьох учасників, що були на різних щаблях однієї військової структури.

Їхні спогади містять дуже цінні відомості про події 1918 р. на території Донеччини та Луганщини: наступ армії УНР разом із німецько-австрійськими військами, воєнні сутички і бої з більшовиками, несення військової служби на кордоні УНР (згодом Гетьманської України), а також у містах і селищах Донбасу на тлі зміни влади у Києві у 1918 р. (Дебальцеве, Сватове, Краматорськ, Горлівка, Микитівка, Ровенькі, Олександрівка тощо), взаємини з німецьким командуванням і місцевим населенням [4; 5; 6; 7; 8; 9].

Зрозуміло, висвітлення подій, як і стиль написання творів, різняться, що зумовлюється і статусом, і особистісними характеристиками, і віком авторів. Попри це, мемуари українських військових містять чимало спільного, що додає ваги їхнім свідченням. По-перше, як досвідчені військові, вони чимало уваги приділяють описанню воєнних дій, зброї, спорядження, коней, організації служби на різних щаблях. Зазначимо, що всі автори наголошують на досить суворій дисципліні, що підтримувалася у війську, а також постійному вишкілі, який проходили всі вояки дивізії незалежно від поточної ситуації (мемуари містять докладні описання) [5, 63; 6, 3–4; 7, 38–39; 8, 13–14, 31; 4, 58, 64–65; 9, 28–32]. Усім притаманне негативне ставлення до представників німецької окупаційної влади, які «поводилися як господарі». В. Сікевич, зокрема, описує чимало конфліктів із ними. Відчувається також, що автори не були прибічниками гетьмана П. Скоропадського, хоча й погодилися служити новій владі. Є кілька згадок про гетьманську варту і карні загони [4, 58, 61–62; 5, 66–67; 6, 14; 7, 41; 9, 31–32].

Безперечно, цікавими є сюжети, присвячені взаєминам з місцевим населенням: привітання українських військових українськими прапорами в Краматорську, мітинги у Горлівці, на яких представники різних верств населення обговорювали майбутнє, концерти і вистави, що влаштовували українські козаки, вечірки командирів з місцевими заможними мешканцями, взаємодопомога (селяни лікували поранених вояків, а козаки допомагали по господарству), одруження з місцевими дівчатами. На загалом позитивному тлі цих оповідань є згадки і про конфлікти: крадіжки, незадоволення місцевих селян реквізицією возів тощо [4, 55, 63–65; 5, 25; 6, 4–5; 7, 37, 40; 9, 30–32].

Важливим є те, що автори наводять чимало імен побратимів, прихильників та учасників українського визвольного руху, яких вони зустрічали на теренах Донеччини та Луганщини, розповідають їхні життєві історії. Зокрема, у спогадах С. Самійленка є розповідь про зустріч вояків з Миколою Міхновським в одному з сіл під Сватовим [4; 5; 6; 7; 8; 9, 61–62].

Не менш важливим є і факт встановлення кордону УНР в районі станції Ковпакове на Луганщині наприкінці квітня 1918 р., описаний В. Сікевичем: «Козаки принесли два високих стовпи, вималювали їх на жовто-блакитну фарбу, яку знайшли на станції, на кожному з двох боків намалювали тризуб, а під ним

написали: У.Н.Р., а до стовбів прибили патики з нашим рідним державним прапором!» [5, 64]. Саме ця подія стала підставою для запровадження професійного свята – Дня прикордонника України у 2018 р.

Зазначені спогади українських військових – частина комплексу мемуарних джерел з історії Української революції на Донбасі. Вони потребують подальшого вивчення в контексті історії регіону та України, а також є важливим чинником історичної пам'яті, який має донести до населення імена борців за український Донбас.

Джерела та література

1. Давідюк Р. Учасники перших визвольних змагань: повернення із забуття. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. № 2. С. 19–26.
2. Кульчицький С., Якубова Л. Донеччина і Луганщина у XVII–XXI ст.: історичні фактори й політичні технології формування особливого та загального у регіональному просторі. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. 813 с.
3. Літопис українського Донбасу. Донбас в часи Визвольних Змагань 1917–1921 років / упор. Ю. Косенко. Ічня: ПП «Формат», 2018. 308 с.
4. Самійленко С. Дні слави. Нью-Йорк: УВАН, 1958. 136 с.
5. Сікевич В. Сторінки із записної книжки. Вінніпег: Б. в., 1945. Т. 3. 76 с.
6. Сікевич В. Сторінки із записної книжки. Едмонтон: Б. в., 1947. Т. 5. 82 с.
7. Сікевич В. Сторінки із записної книжки. Едмонтон: Б. в., 1949. Т. 6. 82 с.
8. Сікевич В. Сторінки із записної книжки. Едмонтон: Б. в., 1957. Т. 7. 82 с.
9. Сімянцев В. Роки козакування. 1917–1923. Спогади. Філадельфія: Б. в., 1976. 412 с.

ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗАБУТТЯ: ВАСИЛЬ ЦВЕТКОВ, КОСТЯНТИН ЧЕЛПАНОВ

Бут Олександр

У публікації проаналізовано життєвий шлях та обставини арешту інженерів-новаторів Василя Цветкова, Костянтина Челпанова. Через біографію представників технічної інтелігенції висвітлено репресивний характер органів влади доби радянсько тоталітаризму в Україні у 1930-х рр.

Ключові слова: тоталітарний режим, репресії, інженери-новатори.

До сьогоднішнього часу триває виявлення та дослідження долі жертв репресій комуністичного режиму. Їхні імена замовчувалися, біографічні факти свідо-